

Umumta'lim tizimini takomillashtirish va o'quvchilar bilimini baholashda xorijiy tajribalardan foydalanish (Finlyandiya ta'lim tizimi misolida)

Zebo Umar-qizi Rajabova
zeboradjabova999@gmail.com
Kattaqo'rg'on davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqola umumta'lim tizimini takomillashtirish va shu bilan birga o'quvchilar bilimini baholashda xorijiy tajribalardan qo'llash masalalarini ko'rib chiqadi. Asosiy e'tibor Finlyandiya ta'lim tizimining xususiyatlari, o'quvchilarni baholash yo'llarini hamda bu tajribalarni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlariga yo'naltirilgan. Finlyandiya ta'lim tizimining muvaffaqiyatli natijalari PISA tekshiruvlarida doimiy yuqori natijalar bilan tasdiqlanadi.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, Finlyandiya, o'quvchini baholash, PISA, ta'lim sifati, o'qituvchi malakasi

Using foreign experience in improving the general education system and assessing student knowledge (on the example of the Finnish education system)

Zebo Umar-kizi Rajabova
zeboradjabova999@gmail.com
Kattakurgan State Pedagogical Institute

Abstract: This article examines issues related to improving the general education system, as well as applying foreign experiences in assessing students' knowledge. The main focus is on the features of the Finnish education system, methods of student assessment, and the possibilities of implementing this experience in the conditions of Uzbekistan. The successful results of the Finnish education system are confirmed by consistently high performance in PISA assessments.

Keywords: education system, Finland, student assessment, PISA, quality of education, teacher qualification

Kirish

Zamonaviy dunyoda ta'lim milliy xavfsizlikning asosiy tarkibiy qismi bo'lib, davlat rivojlanishining muhim omili hisoblanadi. Ta'lim tizimini takomillashtirish,

o'quvchilarni sifatli ta'lim bilan ta'minlash hamda ularning bilimni obyektiv baholash har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biridir. Shu bois, so'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda, xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari o'rganilmoqda va joriy etilmoqda.

Dunyoning eng muvaffaqiyatli ta'lim tizimlaridan biri sifatida esa Finlyandiya tajribasi alohida e'tiborga loyiqdir. Finlyandiya maktablari 2000-yildan beri Xalqaro talaba baholash dasturi (PISA) natijalarida doimiy ravishda yuqori o'rinlarni egallab kelmoqda. Shuningdek, bu mamlakat ta'lim tizimining xususiyatlari, o'quvchilarni baholash usullari hamda o'qituvchilarni tayyorlash tizimi dunyo bo'ylab qiziqish uyg'otmoqda.

Mazkur holatni inobatga olgan holda, ushbu maqolaning maqsadi - Finlyandiya ta'lim tizimining asosiy tamoyillarini, o'quvchilarni baholash tizimini tahlil qilish hamda ularni O'zbekiston ta'lim tizimida qo'llash imkoniyatlarini ko'rib chiqishdir.

Ta'lim tizimining tuzilishi:

Finlyandiya ta'lim tizimi quyidagi bosqichlardan tashkil topgan: maktabgacha ta'lim (1-6 yosh), boshlang'ich ta'lim (7-12 yosh), asosiy ta'lim (13-15 yosh) hamda o'rta ta'lim (16-18 yosh). Ta'limning har bir bosqichida o'quvchilarning yoshi, psixologik xususiyatlari va o'zlashtirish qobiliyatlari inobatga olinadi.

Finlyandiya bolalar yetti yoshida maktabga qabul qilinadi, ya'ni bu boshqa ko'pgina mamlakatlarga nisbatan kechroqdir. Mazkur yondashuv bolalarning jismoniy hamda psixologik jihatdan maktab hayotiga tayyor bo'lishlarini ta'minlaydi. Darslar odatda 9:00-9:45 oralig'ida boshlanib, 14:00-14:45 da yakunlanadi. Darslar davomiyligi qisqa, biroq samarali bo'lib, o'quvchilar uchun qo'shimcha yuklamalarni kamaytirishga yo'naltirilgan.

Tenglik va adolat tamoyili:

Finlyandiya ta'lim tizimining asosiy tamoyillaridan biri - tenglik va adolatdir. Ushbu mamlakatda barcha maktablar - davlat va xususiy - bir xil sifatli ta'lim berishi lozim. Ta'lim bepul bo'lib, o'quv qo'llanmalar, ovqatlanish hamda transport xarajatlari ham qoplanadi.

Finlyandiya ta'limida raqobat o'rniga hamkorlik ustuvor hisoblanadi. Maktablar reytingi mavjud emas, o'quvchilarni baholashda ularni bir-biriga qarshi qo'yish amaliyoti qo'llanilmaydi. Aksincha, har bir o'quvchi o'zining avvalgi natijalari bilan solishtiriladi va shaxsiy rivoji muntazam kuzatib boriladi.

O'qituvchilarning yuqori malakasi:

Finlyandiya o'qituvchi kasbi juda nufuzli sanaladi. O'qituvchi bo'lish uchun magistr darajasiga ega bo'lish talab etiladi. O'qituvchilarni tayyorlash dasturlari juda tanqidiy va raqobatbardosh bo'lib, o'rtacha 10 nafar abituriyentdan faqat bittasi qabul qilinadi.

O'qituvchilarga keng professional erkinlik berilgan, ya'ni ular o'z darslarini mustaqil rejalashtiradi, o'quv materiallarini tanlaydi hamda o'quvchilarni baholash usullarini belgilaydi. Natijada, bu erkinlik o'qituvchilarni mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga va ijodiy yondashishga undaydi.

Standartlashtirilgan testlardan voz kechish:

Finlyandiya ta'lim tizimining eng ajralib turadigan xususiyatlaridan biri - standartlashtirilgan testlarning deyarli mavjud emasligidir. Boshlang'ich hamda asosiy ta'lim bosqichlarida milliy miqyosda o'tkaziladigan testlar mavjud emas. Yagona standart imtihon esa o'rta maktabni tamomlashda o'tkaziladigan matrikulyatsiya imtihoni (Matriculation Examination) bo'lib, u ham ixtiyoriy hisoblanadi.

Mazkur yondashuvning sababi shundaki, fin pedagoglari standart testlarni ta'lim maqsadlariga to'liq mos kelmaydi, deb hisoblaydilar. Testlar o'quvchilarni asosan test natijalariga yo'naltiradi, ammo haqiqiy bilim, tafakkur va ijodiy qobiliyatlarni yetarli darajada rivojlantirmaydi. Bundan tashqari, tez-tez o'tkaziladigan testlar o'quvchilar hamda o'qituvchilar uchun ortiqcha stressni yuzaga keltiradi.

O'qituvchi boshqaruvidagi baholash:

Finlyandiya o'quvchilarni baholash vazifasi to'liq o'qituvchilar zimmasiga yuklatilgan, ya'ni ular o'z sinflarida baholash usullarini mustaqil ravishda belgilaydilar. Ushbu usullar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Sindagi kuzatuvlar - o'qituvchi o'quvchilarning darslardagi ishtiroki, muammolarni hal etish qobiliyati va ijodiy yondashuvini muntazam kuzatib boradi.

Portfoliolar - o'quvchilar o'zlarining eng yaxshi ishlari, loyihalari hamda erishgan natijalarini jamlaydilar, bu esa ularning rivojlanishini aks ettiradi.

Og'zaki imtihonlar va taqdimotlar - o'quvchilarning fikrni ifodalash, muloqot qilish hamda tanqidiy fikrlash qobiliyatini baholashda qo'llaniladi.

O'qituvchi-o'quvchi suhbatlari - o'qituvchi har bir o'quvchi bilan individual tarzda uchrashib, uning rivojlanishi haqida fikr almashadi.

O'z-o'zini va o'zaro baholash - o'quvchilar o'z faoliyatini baholashni hamda bir-birlariga fikr bildirishni o'rganadilar

Formativ baholash:

Finlyandiya ta'limida formativ baholash (formative assessment) muhim o'rin tutadi. Bu esa o'quv jarayonida muntazam amalga oshiriladigan baholash turi bo'lib, o'qituvchiga o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini real vaqt rejimida kuzatish va darslarni mos ravishda tashkil etish imkonini beradi.

Formativ baholashning asosiy maqsadi - o'quvchilarga baho qo'yish emas, balki ularning o'qish jarayonidagi kamchiliklarni aniqlash hamda ularga yordam berishdir. O'qituvchi o'quvchiga doimiy ravishda fikr-mulohaza bildiradi, kuchli va zaif tomonlarini ko'rsatadi hamda rivojlanish yo'nalishlarini tavsiya etadi. Finlyandiya ta'lim tizimining samaradorligi Xalqaro talaba baholash dasturi (PISA) natijalarida

yaqqol namoyon bo'ladi. PISA har uch yilda bir marta 15 yoshli o'quvchilar o'rtasida o'tkazilib, ularning matematika, o'qish hamda fanlarni tushunish darajasini baholaydi.

2000-yildagi birinchi PISA tadqiqotida Finlyandiya o'qish bo'yicha birinchi o'rinni egallagan. Keyingi yillarda esa Finlyandiya muntazam ravishda yuqori natijalarni qayd etib kelmoqda. 2022-yilgi PISA natijalariga ko'ra, Finlyandiya matematika bo'yicha 490 ball (OECD o'rtachasi 472), o'qish bo'yicha 490 ball (OECD o'rtachasi 476) hamda fan bo'yicha 511 ball (OECD o'rtachasi 485) to'plagan.

Finlyandiyaning yuqori natijalarga erishish sabablari ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Ularning asosiylari quyidagilardan iborat:

O'qituvchilarning yuqori malakasi va professional erkinligi.

Standart testlarsiz, o'qituvchi boshqaruvidagi baholash tizimi.

Tenglik hamda adolatga asoslangan ta'lim siyosati.

O'quvchilar va o'qituvchilar uchun stresssiz o'quv muhiti.

Bolalarning rivojlanishi hamda farovonligiga alohida e'tibor uchun quyidagi muhim xulosalarni beradi:

O'qituvchi kasbini qadrlash:

O'qituvchi kasbini jamiyatda nufuzli kasbga aylantirish lozim. Buning uchun o'qituvchilar tayyorlash sifatini oshirish, ularning maoshini ko'paytirish hamda professional rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. O'qituvchilarga yuqori darajada ishonch berish va erkinlik yaratish, ularning ijodiy yondashuvini rag'batlantirish maqsadga muvofiqdir.

Baholash tizimini isloh qilish:

O'quvchilarni baholash tizimini takomillashtirish lozim. Standart testlar hajmini kamaytirish va o'qituvchi boshqaruvidagi formativ baholash usullarini keng joriy etish zarur. Baho qo'yish o'rniga o'quvchilarning rivojlanishini kuzatish hamda ularga muntazam fikr-mulohaza berishga e'tibor qaratish muhimdir.

Tenglik va adolat tamoyillarini mustahkamlash:

Barcha maktablarda ta'lim sifatini tenglashtirish, ijtimoiy-iqtisodiy farqlardan qat'i nazar har bir o'quvchiga sifatli ta'lim olish imkonini yaratish kerak. Ta'lim jarayonida raqobat o'rniga hamkorlik ruhini rivojlantirish hamda mustahkamlash lozim.

O'quv yuklamalarini optimallashtirish:

O'quvchilarning yuklamalarini kamaytirish, dars jadvalini optimallashtirish va uy vazifalarini qisqartirish zarur. Natijada, bu yondashuv o'quvchilardagi stressni kamaytiradi hamda ularning o'qish jarayonidan zavq olishiga yordam beradi.

Xulosa

Finlyandiya ta'lim tizimi dunyoning eng muvaffaqiyatli ta'lim tizimlaridan biri sanaladi. Uning asosiy xususiyatlari - o'qituvchilarning yuqori malakasi, standart

testlarsiz baholash tizimi, tenglik va adolat tamoyillari hamda o'quvchilarning farovonligiga e'tibor - boshqa mamlakatlar uchun qimmatli tajriba hisoblanadi.

O'zbekiston ta'lim tizimini takomillashtirishda Finlyandiya tajribasini o'rganish hamda qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq, har bir mamlakatning o'ziga xos sharoitlari, madaniyati va an'analari mavjudligini inobatga olish lozim. Finlyandiya tajribasini joriy etishda milliy xususiyatlarni saqlab qolish hamda ularni hisobga olish zarur.

Ta'lim islohotlari - uzoq vaqt talab etadigan jarayon hisoblanadi. Finlyandiya ham o'z ta'lim tizimini takomillashtirish uchun o'nlab yillar davomida mehnat qilgan. O'zbekiston ham sabr-toqat va izchil harakatlar orqali ta'lim sifatini oshirishi, o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. OECD (2023). PISA 2022 natijalari: mamlakat bo'yicha izohlar – Finlyandiya. Parij: OECD nashriyoti.
2. Sahlberg, P. (2011). Fin darslari: Dunyo Finlyandiyadagi ta'limdagi o'zgarishlardan nimani o'rganishi mumkin? Nyu-York: Teachers College Press.
3. Finlyandiya Milliy Ta'lim Kengashi (2016). Umumiy o'rta ta'lim uchun milliy o'quv dasturi (2014). Xelsinki: FNBE.
4. NCEE (2025). Finlyandiya: ta'lim tizimini boshqarish va baholash. Ta'lim va iqtisodiyot milliy markazi.
5. Eurydice (2025). Yagona tuzilmali ta'limda baholash – Finlyandiya. Yevropa Komissiyasi.
6. Webb, A., Vulliamy, G., Hakkinen, S., & Hamalainen, S. (1998). Tashqi inspeksiya yoki ichki baholash? Britaniya ta'lim tadqiqotlari jurnali, 46(1), 38–52.
7. Isore, M. (2009). O'qituvchilarni baholash: OECD mamlakatlarida amaldagi tajribalar va adabiyotlar sharhi. OECD ta'lim bo'yicha ishchi hujjatlar, № 23.
8. Jahon iqtisodiy forumi (2018). Nima uchun Finlyandiya ta'lim tizimi dunyodagi eng yaxshilaridan biri: 10 ta sabab. WEF Agenda.
9. Humanium (2025). Finlyandiyaning bolaga yo'naltirilgan maktab tizimi: global muvaffaqiyat modeli.
10. TechClass (2025). Finlyandiyada o'quvchilarni baholash yondashuvi: nimani o'rganishimiz mumkin.